

Ryszard Gołębiowski

Struktura pracy dyplomowej

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 1, 271-280

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard GOŁĘBIOWSKI

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu

STRUKTURA PRACY DYPLOMOWEJ

Do napisania niniejszego artykułu skłoniły mnie w dużej mierze przesłanki będące treścią dyskusji ze studentami w toku seminariów dyplomowych. Studenci w swych wypowiedziach zgłaszali szereg problemów, które utrudniały im przygotowanie prac licencjackich i magisterskich. Wiele zamieszczonych poniżej stwierdzeń swe korzenie zawdzięcza więc trudowi piszących prace dyplomowe.

Czytelnik zapewne bez szczególnego wysiłku zauważy, że treści merytoryczne przedmiotowego opracowania wypełniają nie tylko doświadczenia nabyte przeze mnie w praktyce akademickiej, ale w znacznej części także przemyślenia i uogólnienia teoretyków z różnych dziedzin nauk humanistycznych.

Osoba kończąca kolejny etap swojej edukacji, studia odbywane na wyższej uczelni, przygotowująca akademicką pracę promującą na stopień licencjata, magistra pragnie mieć przekonanie, że:

- jest ona uwieńczeniem całokształtu studiów;
- świadczy o dojrzałości autora w zakresie wiedzy teoretycznej;
- przekonuje o umiejętności prowadzenia badań sondażowych;
- jest osobistą i indywidualną specjalnością autora z wyboru.

Praca dyplomowa (licencjacka, magisterska) może być: empiryczna, źródłowa, porównawcza, monograficzna. Bardzo często ma ona charakter teoretyczno-empiryczny i polega na sondażowym rozpoznaniu badanego zagadnienia. W związku z tym występuje naturalna potrzeba zastosowania odpowiednich metod, technik i narzędzi badawczych.

Różnice między pracami dyplomowymi licencjackimi a pracami magisterskimi polegają przede wszystkim na dogłębności i zakresie prowadzonych badań sondażowych oraz na stopniu ogólności w wyprowadzanych wnioskach. Ma to zwykle związek z ilością rozdziałów i stron pracy dyplomowej. Z reguły prace magisterskie przewyższają prace licencjackie zakresem analiz teoretycznych danego zagadnienia oraz zakresem badawczym, sondażowym. Zakres pracy dyplomowej każdorazowo ustala promotor w porozumieniu ze studentem opracowującym dany temat.

Wykaz poszczególnych części pracy dyplomowej (licencjackiej, magisterskiej) mającej charakter badawczy można przedstawić następująco: strona tytułowa, temat pracy, wstęp, część teoretyczna, część badawcza, wnioski końcowe (z części teoretycznej i części badawczej), bibliografia, aneks (tabele, wykresy, wzory narzędzi badawczych i inne).

Tytuły rozdziałów (w części teoretycznej i części badawczej) pracy dyplomowej, pisane wielkimi literami coraz częściej numerowane są cyframi arabskimi. Dopuszczalna jest również numeracja tytułów rozdziałów cyframi rzymskimi po uzgodnieniu z promotorem. Tytuły podrozdziałów pisane małymi literami numerowane są każdorazowo cyframi arabskimi. Numeracji poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów (poczynając od rozdziału, w którym autor dokonuje analizy literatury przedmiotu, a kończąc na rozdziale

prezentującym wyniki i ocenę badań własnych) piszący dokonuje dopiero w tekście pracy dyplomowej. Wstęp, wnioski końcowe, bibliografia, aneks nadal pozostają bez numerów.

Wszystkie wymienione części pracy promocyjnej (licencjackiej, magisterskiej) winny tworzyć spójną, logiczną całość. Piszący pracę powinien wykazać się umiejętnością całościowego ogarnięcia tematu opracowania.

Strona tytułowa pracy dyplomowej powinna zawierać następujące informacje:

- pełna nazwa Uczelni, kierunek studiów, ewentualnie specjalność;
- imię i nazwisko autora, numer indeksu studenckiego;
- temat pracy w pełnym brzmieniu;
- praca licencjacka lub magisterska napisana pod kierunkiem – wymienić imię i nazwisko promotora oraz jego tytuły naukowe;
- miejsce i rok obrony.

Każda Uczelnia ustala i publikuje np. na stronie internetowej wzór pierwszej strony pracy dyplomowej obowiązujący w danym roku.¹

Temat pracy dyplomowej w ujęciu W. Pytkowskiego „to myśl główna, którą trzeba rozwinąć”. A tytuł to „informacja o temacie”.² Treść pracy w części teoretycznej oraz badawczej powinna w pełni odpowiadać tematowi określoneemu w tytule.³ Wartość pracy obniżają natomiast zbyt liczne „wtrącania” nie związane z tematem pracy.

Zdaniem M. Węglińskiej „trudność w sformułowaniu tytułu pracy wynika z kilku stawianych jemu żądań: ma być krótki, językowo poprawny, informacyjnie nośny i jednocześnie poznawczo intrygujący, czyli – budujący określone u czytelnika (słuchacza) i autora tekstu pożądane nastawienie. Sformułowanie tematu nie jest proste i dlatego pierwszą jego postać traktujemy z reguły jako sformułowanie robocze, które może w każdej chwili ulec udoskonalamującym zmianom.”⁴

Z. Skorny uważa, że temat pracy magisterskiej powinien dotyczyć określonego, konkretnego, ale niezbyt wąskiego problemu. Stwierdza także, że tytuł powinien zwięźle, a przy tym „trafnie i jednoznacznie” określać temat pracy. Wspomniany wyżej autor pisze dalej: „W tytule wymieniamy zmienne, będące przedmiotem prawdziwych badań (np. Popularność w grupie rówieśniczej a postępy w nauce [...]). Tytuł może zawierać również określenie rodzaju zależności zachodzących między zmiennymi (np. Zależność internalizacji norm moralnych od stylu pracy wychowawczej. Wpływ sukcesów i niepowodzeń na samoocenę [...]).”⁵ M. Węglińska dodaje ponadto, że „(...) w tytule pracy wymieniamy nieraz także badaną populację (np. Aspiracje społeczno-zawodowe młodzieży rozpoczynającej studia [...]).”⁶

We **wstępie** piszący powinien starać się odpowiedzieć na następujące pytania:

- dlaczego ten temat jest bardzo ważny i interesujący;

¹ Przykłady wzorów strony tytułowej pracy dyplomowej oraz schematu spisu treści zamieszczono m.in. w poradniku M. Węglińskiej, *Jak pisać pracę magisterską?* Kraków 2007, s. 51 i dalsze.

² W. Pytkowski, *Organizacja badań i ocena prac naukowych*. Warszawa 1985, s. 225

³ Z. Skorny, *Prace magisterskie z psychologii i pedagogiki*. Warszawa 1984, s. 28-29

⁴ M. Węglińska, *Jak pisać pracę magisterską?* Kraków 2005, s. 12

⁵ Z. Skorny, op. cit., s. 27-28, cyt. za M. Węglińska, op. cit., s. 11

⁶ M. Węglińska, op. cit., s. 11

- dlaczego autor wybrał ten temat i co chce osiągnąć;
- czy były już badania na ten temat opisane w literaturze.

Wstęp stanowi wprowadzenie do tematu pracy. Powinien być krótki – 1 do 2 stron. Po kilku ogólniejszych zdaniach stanowiących tło, na którym temat jest zarysowany, może autor nakreślić wagę społeczną podjętego problemu.

W dalszej części wstępu należy zamieścić nieco szerszą charakterystykę źródeł, z których autor czerpał materiał. Ponadto warto nadmienić o dotychczasowych osiągnięciach nauki i praktyki cytując uwagi, myśli najistotniejsze dla rozpatrywanego tematu.

Zakończenie wstępu w zależności od poglądu autora może dotyczyć uzasadnienia wyboru tematu oraz (naukowego, utylitarnego) celu pracy. Wskazane jest również określenie granic (zasięgu) opracowania albo też skrótovej odpowiedzi na postawione w pracy pytania, bądź syntetyczne wnioski wysnute z przeprowadzonych badań, zaznaczając ich znaczenie.

Ostateczną wersję wstępu można redagować, gdy zostanie napisana cała rozprawa. Warto pamiętać, że nie powinien on być zbyt długi i rozwlekły. Nie może powtarzać żadnej innej części pracy, nawet spisu treści. Można go zakończyć skrótowym przedstawieniem konstrukcji pracy.

We wstępie dopuszcza się możliwość podziękowań Autora dla Promotora pracy dyplomowej wymieniając jego imię i nazwisko, za np. troskliwą opiekę naukową i cenne uwagi krytyczne podczas opracowania całości.

W części teoretycznej pracy (zazwyczaj rozdział I) omawiamy tylko te zagadnienia, które wiążą się z problematyką badawczą a także tematem całego opracowania. Właściwy układ treści całej pracy zapewni zastosowanie zasady, w myśl której każdy rozdział poprzedzający implikuje następny.

Tytuł rozdziału teoretycznego powinien zawierać określenie głównego zagadnienia zawartego w temacie pracy z dopiskiem *w świetle literatury przedmiotu*. Sensowną prezentację literatury przedmiotu umożliwi następująca kolejność zagadnień:

- poglądy teoretyczne różnych autorów;
- ewentualne wyniki dotychczasowych badań;
- własne przemyślenia i wnioski autora.

Przegląd literatury (krytyczny stosunek do literatury) przedmiotu zawiera uzasadnienie doboru omawianych pozycji oraz stwierdzenie, dlaczego te pozycje uznaje się za reprezentatywne. Użyć możemy następujących sformułowań: *wybitny twórca, wielu się z nim zgadza, inni badacze powołują się na niego, porusza problemy nowe, ujęte trafnie albo tradycyjnie*.

Dokonując ogólnej charakterystyki analizowanej literatury możemy ją pogrupować: tu pozycje zwarte, tu czasopisma, tu materiały archiwalne. Możemy np. zwrócić uwagę na cztery pozycje zwarte i przeciwstawić je ciekawym materiałom z jakiegoś czasopisma, określonego rocznika czasopism.

Przedstawiając tezy z literatury naukowej możemy podjąć próbę pogrupowania czasopism autorów zestawiając poglądy podobne – różne, czy też nazwać, określić, do czego prowadziły. Zasadnym jest także wskazanie problemów, które omawiali, a które pomijali. Nie bez znaczenia jest zacytować niektóre stanowiska, ale niezbyt dużo – tylko charakterystyczne.

Podkreślić wypada wartość tej (przedstawionej, analizowanej) literatury dla własnych badań. Wskazać, co z literatury warte jest wykorzystania, bądź

zauważenia w aspekcie własnych badań i dlaczego. Wykazując własną inicjatywę wartościowym jest stwierdzenie *spróbuję bliżej przyjrzeć się sprawom...*

Ważne dla własnej pracy zagadnienia z literatury warto przedstawić w punktach; omówić, wyjaśnić terminy, zajmowane stanowisko. Prezentując autorów – coś dodać o danym naukowcu, a nie tylko nazwisko z pierwszą literą imienia czy też lepiej imieniem w pełnym brzmieniu i datą lat życia, ale np. zaznaczyć – *znany polski pedagog, uznawany psycholog* itp. Nie kłaść do jednego „worka” psychologów, pedagogów, etyków. Gdy mówimy o klasykach i współczesnych osobach to podać, dlaczego ich przytaczamy, czy ich myśli są ważne, aktualne. Zaznaczyć autorytatywność – *sądzę, że X słusznie podkreślił, że...* lub przeciwstawić się. Szczególnie cenne walory opierać nie na osobie, lecz na treściach książki.

Przystępując do pisania części teoretycznej pracy powinniśmy mieć świadomość, które zagadnienia z często obszernej literatury należy omówić. W dalszych częściach pracy (metodologicznej, empirycznej) możemy, czy też mamy obowiązek odwołać się do tych treści teoretycznych, które wcześniej zredagowaliśmy. Postępując tak, nie tylko poszerzamy swoją wiedzę, ale informujemy czytelnika, jak pojmujemy zastosowane w pracy (definicje) pojęcia. Przekonujemy go ponadto o słuszności przywołania określonych treści, autorów oraz postawionych do rozwiązania problemów.

Ważną częścią (rozdziałem) w badawczej pracy dyplomowej jest **metodologia badań własnych** – tytuł tego rozdziału może pozostać w prezentowanym brzmieniu. Należy natomiast zwrócić w nim szczególną uwagę na:

- określenie przedmiotu i celu badań;
- sprecyzowanie problemu badawczego;
- postawienie hipotezy głównej i hipotez szczegółowych;
- zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze;
- miejsce, organizację i zakres badań.

Rozdział poświęcony metodologicznym podstawom badań zawiera najczęściej następujące podrozdziały:

1. Przedmiot i cel badań;
2. Problemy badań i hipotezy;
3. Metody, techniki i narzędzia badawcze;
4. Teren i przebieg badań.

Poprzez badania dążymy do realizacji wyznaczonych sobie celów i zamierzeń. Według K. Konarzewskiego badać to znaczy korzystać z tego, co już wiemy w celu poznania tego, czego jeszcze nie udało się poznać. Badania naukowe są ogółem czynności naukowych, fragmentem procesu badawczego, który pozwala na rozwiązanie postawionego problemu, weryfikację sformułowanej hipotezy.⁷

Zasadniczym celem poznania naukowego – jak za J. Suchem twierdzi T. Pilch – jest zdobycie wiedzy maksymalnie ścisłej, maksymalnie pewnej, maksymalnie ogólnej, maksymalnie prostej, o maksymalnej zawartości informacji.⁸ Przystępując

⁷ S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*. Warszawa 1985, s. 20

⁸ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*. Warszawa 1998, s. 8. Por. także J. Such, *O uniwersalności praw nauki*. Warszawa 1972

do przedstawienia celu przedmiotu badań warto zamieścić kilka zdań na temat pojęcia badania naukowego.

Zdaniem S. Nowaka przedmiotowi badań podlegają swobodnie rozumiane przedmioty zainteresowań, tj. interesująca badacza dziedzina zjawisk społecznych.⁹ Podobnie postrzega problematykę badań T. Pilch, dla którego jednym z podstawowych kryteriów wyboru przedmiotu badań jest emocjonalne zainteresowanie tematem, podnoszące efektywność badań. Badacz powinien kierować się w tym wyborze osobistym poczuciem związku z problematyką.¹⁰ Z. Skorny zaznacza, że „...przedmiotem badań naukowych jest określony zbiór zjawisk, przedmiotów lub osób. Badania psychologiczne i pedagogiczne dotyczą wybranej kategorii osób określonej mianem populacji.”¹¹

Przez cel badań T. Pilch rozumie „...rodzaj efektu który zamierzamy uzyskać w wyniku badań, a także rodzaj czynników, z którymi efekty te będą się wiązać.”¹²

W. Zaczyński pisząc o celu badań podaje, że jest to określenie, wynik, odpowiedź na nurtujące pytania, jest tym, do czego zmierza badacz, co pragnie osiągnąć w swoim działaniu. Sumując uważa on, że celem badania może być przebieg jakiegoś prostego procesu, bądź złożona zależność między dwoma zjawiskami.¹³ Formułowanie celu pracy badawczej, zdaniem wymienionego wyżej autora, jest rzeczą istotną, gdyż praca badawcza należy do działań najbardziej na cel ukierunkowanych.¹⁴

Pragnąc określić cel i przedmiot własnych badań albo gdy tworzymy pewne nowe pojęcia warto zapoznać się i dokonać analizy definicji kilku doświadczonych badaczy (M. Łobocki, S. Nowak, W. Pytkowski, J. Sztumski i inni), a następnie przystąpić do formułowania własnych myśli. „Tworzenie definicji nie jest zabiegiem specjalnie trudnym”, o czym przekonuje w swej pracy T. Pilch.¹⁵

Podstawowym warunkiem podejmowania badań naukowych jest określenie **problemów i hipotez roboczych**. One to, bowiem prezentują cel i zakres planowanych przedsięwzięć badawczych. Hipotezy robocze, stanowią stwierdzenia, co do których istnieje prawdopodobieństwo, że są prawidłowym rozwiązaniem sformułowanych problemów badawczych. Do hipotez można dobrać odpowiednie, obserwowalne zmienne i ich wskaźniki.¹⁶

W literaturze metodologicznej różnie definiowane jest pojęcie problemu badawczego. Jedną cechą wspólną definicji tego zagadnienia jest stwierdzenie, że problemy badawcze mają formę pytań. W logice funkcjonują dwa rodzaje pytań – są to pytania rozstrzygnięcia i pytania dopełnienia. Pierwsze rozpoczynają się od partykuły „czy”, która poprzedza zdanie oznajmujące i dają dwie możliwości. Są to możliwości potwierdzenia lub negacji twierdzenia zawartego w problemie. Natomiast pytania dopełnienia rozpoczynają się od przysłówków i zaimków pytających „kto, jak, jaki jest, co, ile?”. Pytania te zawierają pewne założenia lub twierdzenia, które są odpowiedzią na jakieś pytania rozstrzygnięcia. Nie

⁹ S. Nowak, op. cit., s. 67

¹⁰ T. Pich, op. cit., s. 23

¹¹ Z. Skorny, *Metody badań i diagnostyka psychologiczna*. Wrocław 1974, s. 107

¹² T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych*. Warszawa 2001, s. 185

¹³ W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*. Warszawa 1968, s. 56

¹⁴ Ibidem, s. 52

¹⁵ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, op. cit., s. 188-189

¹⁶ Ibidem, s. 31 i dalsze. Także M. Węglińska, op. cit., s. 20-27

są natomiast problemami, zdaniem znawców przedmiotu takie pytania, które domagają się gotowych informacji dotyczących pojedynczych zdarzeń.¹⁷

W tym miejscu warto przytoczyć stanowisko niektórych autorów, twierdzących, że w badaniach diagnostycznych hipotezy może nie być. W ślad za powyższym należy przypomnieć pozytywne strony formułowania hipotez¹⁸ oraz pogląd, że dzięki hipotezom roboczym badacz konkretyzuje wysunięty przez siebie problem badawczy. Widzi go jaśniej i wyraźniej, co pozwala dobrać odpowiednie metody, a następnie techniki i narzędzia badawcze.

Każda metoda badawcza może posługiwać się kilkoma technikami badawczymi. Techniki badawcze podporządkowane, zatem metodom badawczym są bliżej określonymi sposobami realizowania zamierzonych badań. Autor rozprawy dyplomowej powinien określić, jakimi metodami, technikami i narzędziami badawczymi posłużył się w swojej pracy.

Narzędzia badań z wyłączeniem, niektórych testów psychologicznych buduje się dla poznania konkretnej, określonej sytuacji, problemu czy zjawiska. Wzory modelowe interesujących badacza narzędzi można znaleźć w podręcznikach traktujących o metodologii badań pedagogicznych,¹⁹ psychologicznych albo też socjologicznych.

Przykładem dla zobrazowania powyższych rozważań może być następujący temat pracy dyplomowej: *Zawód policjanta w opinii młodzieży opolskich szkół średnich*.

Przedmiot badań niniejszej pracy to profesjonalne działanie Policji w kontekście bezpieczeństwa publicznego.

Cel poznania naukowego tegoż opracowania to poznanie (zbadanie, ustalenie) opinii młodzieży opolskich szkół średnich o zawodzie policjanta.

Problem główny niniejszej pracy brzmi: Jak przedstawia się obraz zawodu policjanta i funkcjonowania Policji w świadomości młodzieży opolskich szkół średnich?

Problemy szczegółowe zawarte w pracy:

1. Jak przedstawia się wiedza młodzieży szkół średnich na temat Policji?
2. Czy uczestnicy badań spotykają się na co dzień z przejawami funkcjonowania Policji w zakresie bezpieczeństwa publicznego?
3. Jaki jest stosunek młodzieży uczestniczącej w badaniach do Policji?
4. Czy młodzież uczestnicząca w badaniach chciałaby w przyszłości wykonywać zawód policjanta?

Hipoteza główna brzmi następująco: Młodzież opolskich szkół średnich uważa pracę w Policji jako trudną, a posiadając znikomą wiedzę na ten temat raczej nie postrzega zawodu policjanta jako swojej przyszłej pracy.

Hipotezy szczegółowe:

1. Uczniowie szkół średnich nie posiadają pogłębionej wiedzy o Policji;
2. Uczestnicy badań dostrzegają różnorodne aspekty pracy Policji i potrafią sprecyzować swoje propozycje poprawy tej pracy;

¹⁷ O formułowaniu problemów i hipotez badawczych można przeczytać na s. 24-28, 57-58, 175-178 w książce T. Pilcha, *Zasady badań pedagogicznych*. Warszawa 1998, także inne wydania.

¹⁸ Przykłady określeń pomocnych przy formułowaniu hipotez podaje M. Węglińska w poradniku dla studentów – *Jak pisać pracę magisterską?* Kraków 2007, s. 98-100

¹⁹ T. Pilch, op. cit., s. 135 i dalsze.

3. Policja nie cieszy się szczególnym uznaniem młodzieży;
4. Osoby uczestniczące w badaniach nie są wyraźnie zainteresowane podjęciem pracy w Policji.

Reasumując warto zauważyć, że jasno i poprawnie sformułowany temat pracy dyplomowej pozwoli bez trudu określić problem badawczy. Autor pracy dyplomowej uniknie wtedy znacznych kłopotów związanych z prezentowaniem przedmiotu i celu badań oraz ich opisem.

Kolejny rozdział pracy – **prezentacja wyników badań własnych** i ich ocena powinien otrzymać tytuł sformułowany zgodnie z pytaniem zawartym w temacie pracy (ale brzmiący nie tak samo jak temat pracy) z dodatkiem *na podstawie badań własnych*. Wymaga on podjęcia następujących zagadnień:

- charakterystyka badanych;
- opis i analiza wyników badań – 3, 4 podrozdziały;
- zaznaczenie danych służących weryfikacji hipotez, realizacji celu pracy;
- wstępne wnioski (dobrze widziane pod każdą tabelą, wykresem lub zamieszczone na końcu każdego podrozdziału).

Sposób prezentacji i analizy zebranych materiałów empirycznych jest bardzo ważny. Wymaga dużego wysiłku twórczego. Rezultaty badań własnych powinny być przedstawione dokładnie, przejrzystie, syntetycznie i obiektywnie.²⁰ Interpretując wyniki badań własnych autor pracy dyplomowej może pozwolić sobie na subiektywizm, ale błędem jest wychodzenie poza posiadany materiał empiryczny. Własne uwagi i refleksje muszą pozostawać w zgodzie z prowadzonymi badaniami, a także pewnymi ważnymi stwierdzeniami, które wynikają z części teoretycznej. Nade wszystko analizując wyniki badań własnych trzeba odpowiedzieć na podstawowe pytanie, czy problem badawczy (wyznaczony przedmiot i cel badań) został zrealizowany a tym samym, czy potwierdziły się postawione hipotezy?

Wnioski końcowe uwzględnione w strukturze pracy dyplomowej są ważną jej częścią. Powinny być zwarte (około 3 strony maszynopisu) i jasno określać ustalenia adekwatne do wyników badań własnych. Ważne ponadto jest, by w nich znalazła się odpowiedź na zagadnienia postawione we wstępie oraz by stanowiły syntezę wniosków zawartych w poszczególnych rozdziałach, w tym także analizie literatury przedmiotu i podsumowaniu wyników badań.

W tej części pracy nie cytuje się źródeł literatury, nie przedstawia tabel, wykresów, rysunków ani nie tworzy nowych wywodów. Można natomiast zaproponować dalsze badania problematyki, własne uwagi, co do ich organizacji oraz indeks trudności i propozycje działań zmierzających do uniknięcia ich.

Celowym wydaje się ponadto podkreślić, że powyższy punkt (zagadnienie) można zredagować w następujący sposób:

- a) krótkie nawiązanie do:
 - literatury przedmiotu;
 - celu i przedmiotu badań;
 - problemów głównego i szczegółowych.

²⁰ M. Węglińska, op. cit., s. 67 i dalsze.

- b) zwrócenie uwagi (ale syntetycznie i w postaci inaczej brzmiących stwierdzeń niż to zrobiono wcześniej) na kwestie:
 - zastosowanych metod, technik i narzędzi badawczych;
 - prowadzenia badań własnych również w kontekście badań innych autorów, jeśli wcześniej były wymienione.
- c) sformułowanie ustaleń wynikających z badań,
- d) prezentacja wniosków uogólnionych, końcowych wynikających z ustaleń i ewentualnie przedstawienie postulatów dotyczących przedmiotowego zagadnienia oraz kilka zdań podsumowania całości pracy.

Wnioski uogólnione warto uporządkować w kolejności założeń (hipotez). Nie ograniczać się jednak do wyliczenia hipotez (sformułowanych inaczej niż w rozdziale metodologicznym) czy krótkiego stwierdzenia, że badania je potwierdziły w całości lub części. Tu proponuję przywołać fakty z pracy (odsyłając czytelnika np. do tabeli 2 czy wykresu 3 na konkretnej stronie pracy dyplomowej), nie opisywać ponownie badań, które były podstawą do podania uogólnień.

W tej części pracy można ponadto zawrzeć syntezę przemyśleń własnych zwłaszcza tych, które nie zostały wystarczająco uwzględnione w prezentacji (analizie) badań oraz swoisty komentarz do uwag sygnalizowanych w poszczególnych rozdziałach a także wniosków końcowych.

Ważny dla całości pracy jest podany pod wnioskami końcowymi spis książek, druków, artykułów i innych dokumentów sporządzony w porządku alfabetycznym. W **bibliografii** obok literatury przedmiotu można zamieszczać pozycje metodologiczne i teoretyczne, które poszerzają nasze horyzonty umysłowe – wiadomości na dany temat. Warto również dodać, że takie zestawienie powinno zawierać najważniejsze dane o każdej pozycji, tj. imię (pierwszą literę) i nazwisko autora, tytuł opracowania, miejsce i rok wydania.²¹

W związku z częstymi pytaniami o wzór zapisu w bibliografii aktów prawnych i źródeł internetowych podaję przykłady:

- Rozporządzenie MP i PS z 1 września 2000 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz. U. nr 80, poz. 900);
- <http://www.osw.waw.pl/pub/prace/nr2/01.html> (pobrano 15.12.2004).

Uzupełnienie starań autora opracowania stanowi **aneks** (tabele zbiorcze, wykresy, wzory narzędzi badawczych i inne). Ma on charakter dokumentujący. Każdy załącznik powinien posiadać numer i źródło informacji. Załącznik lub jego fragment może być zaczerpnięty z oryginału, może go także opracować sam piszący. W aneksie umieszcza się zazwyczaj materiały, do których trudno dotrzeć. Do elementów uzupełniających prace zalicza się m.in. tabele (zbiorcze), które trzeba opatrzyć numerem, tytułem, źródłem informacji. Podobną wartość jak tabele mają wykresy, mapy, plany, fotografie. Częstym załącznikiem są wzory narzędzi badawczych. Każdy z załączników powinien zawierać opis podobnie jak tabele i rozpoczynać się od nowej strony.²²

²¹ Bibliografia a zwłaszcza przypisy mogą zawierać także inne dane dotyczące wykorzystanych materiałów zgodnie z wymogami Uczelni lub promotora. Wzory przypisów zawierają pozycje wymienione w bibliografii niniejszego artykułu.

²² W. Żebrowski, *Technika pisania prac licencjackich i magisterskich*. Olsztyn 2008, s. 15-40

Poczynione uwagi przekonują, że poważne zaangażowanie w twórczą aktywność naukowo-badawczą nad pisaniem rozprawy dyplomowej jest możliwe głównie wtedy, gdy dotyczy ona zagadnień interesujących autora, czy też związana jest np. z rodzajem przyszłej jego pracy zawodowej albo kierunkiem dalszych studiów. Niezależnie od powyższych myśli należy zgodzić się ze stwierdzeniem teoretyków oraz praktyków uważających, że zarówno struktura pracy dyplomowej, treść merytoryczna, poprawność metodologiczna, jak i tzw. elementy uzupełniające (przypisy, bibliografia, aneksy i inne) decydują o jej ocenie końcowej.

Streszczenie

Autor wprowadzając czytelnika w zagadnienie struktury pracy dyplomowej określa czas oraz cel jej pisania a także różnice pomiędzy pracami licencjackimi a magisterskimi.

Najwięcej miejsca w niniejszym opracowaniu zajmuje wykaz poszczególnych części i rozdziałów pracy wraz z praktycznymi wskazaniem co do sposobu ich opracowania oraz wypełniających je treści. Ogólne zalecenie zwraca uwagę, że praca dyplomowa powinna tworzyć spójną, logiczną całość. Piszący zaś powinien wykazać się umiejętnością całościowego ogarnięcia tematu opracowania.

Dla zobrazowania swoich rozważań autor w części końcowej artykułu zamieszcza przykładowy temat pracy dyplomowej wraz z prezentacją jej najważniejszych elementów.

Na końcu artykułu czytelnik znajdzie wybrane pozycje bibliograficzne z zakresu metodologii badań oraz poradniki dla studentów traktujące o przygotowaniu promocyjnej pracy dyplomowej.

Summary

The author introduces the reader to the topic of the structure of the diploma project, he defines the time and the aim, as well as the differences between BA dissertation and MA dissertation.

Most of this overview consists of a listing of particular parts and chapters together with practical indications of their correct formulation and their content. The general advice regarding diploma project is that it should form a consistent and logical whole. The author of the diploma project should present the skill of embracing the topic of his elaboration globally.

To illustrate his thoughts the author provides an example topic of the diploma project in the last part of the research paper, and indicates its most important components.

At the end of the paper the reader will find chosen reference titles related to research methodology, and guidebooks for students containing information about preparing promotional diploma project.

Bibliografia

1. Bereźnicki F., *Prace magisterskie z pedagogiki*. Kraków 2008
2. Dominiczak H., *Przygotowanie pracy magisterskiej z historii*. Częstochowa 1966
3. Mendecka G., *Poradnik dla studentów piszących pracę magisterską z psychologii*. Częstochowa 1998

4. Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*. Warszawa 1998, 2001
5. Puślecki W., *Metody badań pedagogicznych*. Kalisz 1983
6. Pytkowski W., *Organizacja badań i ocena prac naukowych*. Warszawa 1985
7. Węglińska M., *Jak pisać prace magisterską*. Kraków 2005
8. Wójcik K., *Piszę akademicką pracę promocyjną*. Warszawa 2005
9. Żebrowski W., *Technika pisania prac licencjackich i magisterskich*. Olsztyn 2008